

Ольга Самохвалова,

зав. відділу ЦНБ

Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

Упровадження АБІС Absotheque Unicode в університетській бібліотеці

У статті аналізується процес упровадження нової АБІС у бібліотеці Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, де склалися власні традиції ведення електронного каталога і автоматизованого обслуговування читачів, де вся робота установи підпорядковується навчальному та науковому процесам. Розглядаються етапи поступового переходу на нове бібліотечне програмне забезпечення Absotheque Unicode.

К л ю ч о в і с л о в а: автоматизована бібліотечно-інформаційна система, Absotheque Unicode, автоматизація бібліотеки, автоматизоване бібліотечне обслуговування.

The process of introducing a new ALIS in the University library, which formed its own traditions of the electronic catalog and automated services to readers, where all the work of the library is subject to educational and scientific processes at the university. We consider the stages of the gradual transition to the new library software Absotheque Unicode.

К е у в о р д s: Automated Library Information System, Absotheque Unicode, library automation, automated library services.

Н айбільш значущою подією у житті Центральної наукової бібліотеки Харківського національного університету минулого року стало впровадження нової АБІС Absotheque Unicode замість АБІС LiberMedia.

Коли у 1996 р. фахівці бібліотеки зупинили свій вибір на АБІС Liber (розробка Relais Informatique International (Франція), яка була адаптована ЗАТ «Компанія ЛИБЭР» (Москва, Росія), вони керувалися тим, що АБІС на той час позитивно себе показала у більше ніж 170 бібліотеках країн СНД. Вона охоплювала всі бібліотечні процеси, дуже вдало був упроваджений модуль обслуговування читачів на основі маловідомої ще на той час технології штрих-кодування, своєю простотою вирізнявся і інтерфейс для бібліотекаря, який давав змогу швидко і зручно створювати бібліографічні описи. У наступній версії АБІС LiberMedia упрова-

джується модуль ОРАС з можливістю електронного замовлення літератури через Інтернет, а також з модулем руху замовлення до місць зберігання доступного примірника. Крім того був розроблений Z-модуль для підтримки Z-протоколу при створенні розподілених каталогів. Бібліотечні завдання АБІС вирішувала у повному обсязі [2; 5].

Нас не зупинила необхідність придбання ліцензії СУБД D3 на кожне робоче місце при розширенні бібліотечної мережі. Влаштувало те, що для ЦНБ на той час були нежорсткі технічні вимоги. Система працювала на базі операційних систем DOS, Windows (NT/95/98/2000), Unix, Linux; використовувалася і клієнт-серверна технологія. У ЦНБ сервер працював під Linux, а робочі станції під DOS, за допомогою програми Telnet робочі станції з'єднувалися з сервером. Це дало змогу використовувати на

робочих місцях бібліотекарів весь тогочасний парк комп'ютерів (куди входили машини навіть 1991 р.). Така схема – потужна серверна машина і будь-які комп'ютери на робочих місцях – повністю влаштувала бібліотеку, оскільки давала змогу економити кошти на закупівлі техніки. А використання ОС Linux, яка була у відкритому поширенні, давала можливість заощаджувати і на цьому.

Однак, через десять років деякі переваги старої АБІС стали гальмувати подальший розвиток бібліотеки. Тепер бібліотечна мережа охоплює майже всі ділянки бібліотечної роботи, читач має можливість не тільки вести пошук у електронному каталозі, а і робити електронне замовлення, переглядати свій читачський електронний формуляр протягом доби з будь-якого комп'ютера у мережі Інтернет [6].

Зростання електронного каталога потребувало заміни сервера на більш потужний, а нова техніка передбачала використання нових версій ОС. Виникав конфлікт між новою версією ОС і застарілою – СУБД, яка ненадійно працювала на новій серверній техніці. Крім того, для подальшого розширення бібліотечної мережі (на той час у бібліотеці працювала Liber-мережа на 25 робочих місць) потрібно було придбавати додаткові ліцензії LiberMedia, викладати значні кошти за програмне забезпечення.

Тому у 2010 р. було прийнято рішення про поступовий перехід на АБІС Absotheque Unicode. Вона є розвитком програм АБІС LiberMedia і АБІС Absotheque, успадкувала їх ідеологію, корисні та зручні напрацювання, включає в себе всі функції і можливості цих систем, має аналоги модулів зазначених систем, а також надає нові унікальні можливості. Автоматизована бібліотечна інформаційна система Absotheque Unicode – сучасна веб-орієнтована інтегрована система для комплексної автоматизації бібліотек, медіатеки і центрів документації. Absotheque Unicode успішно поєднує в собі новітні інформаційні технології та досвід розробників з реалізації і впровадження АБІС у бібліотеках Росії і ближнього зарубіжжя. Вона була уже впроваджена у 38 бібліотеках Росії, України, Латвії. Система створена з використанням передових веб-технологій, має раціональний і дружний для користувача інтерфейс, проста в установці на обчислювальній техніці, надає широкі можливості для параметризації, може бути легко адаптована для сьогоdnішніх і майбутніх потреб бібліотеки. Нова АБІС включає в себе всі функції і можливості сучасних автоматизованих програм для бібліотек, а також надає нові унікальні можливості: розширений модуль книжкової полиці, модуль відгуків у соціальних мережах та інше, що дає змогу значно підвищити функціональність і затребуваність електронного каталога, вивести на сучасний рівень якість бібліотечно-інформаційного обслуговування читачів [4; 8].

Які переваги АБІС Absotheque Unicode привернули нашу увагу при відборі системи:

- Повна підтримка нового обладнання, можливість використання сучасних апаратних платформ, новітніх процесорів, материнських плат, RAID-контролерів.
- Повна підтримка нового системного ПЗ. АБІС потребує встановити на сервер Windows 2008 (Prof або Server) і MS SQL Server 2008.
- Повна підтримка нового обладнання і системного ПЗ, що гарантує надійність, дає змогу використати відмовостійкі сервери, забезпечити роботу за формулою «24 години 7 днів на тиждень», спростити резервне копіювання.
- Простота підключення робочих місць – технологія «тонкий клієнт». Вся робота на робочих місцях ведеться за допомогою браузера Internet Explorer, Opera, Google Chrome, ніякого додаткового програмного забезпечення не потрібно.
- Зменшення витрат на системне програмне забезпечення ОС Microsoft Windows Server і СУБД Microsoft SQL Server досягається завдяки так званій «академічній ліцензії», у якості сервера СУБД може використовуватися безкоштовна редакція СУБД Microsoft SQL Server 2008 Express.
- Підтримка кодування Unicode (UTF-8) дає змогу ввести і зберігати бібліографічні описи та іншу інформацію в системі будь-якою мовою, з використанням діакритичних символів, грецьких символів та ін.
- Всі основні функції системи доступні через web-інтерфейс. Модуль ОПАС забезпечує широкі можливості, швидку і надійну роботу, передбачена адаптація зовнішнього вигляду ОПАС до дизайну сайту бібліотеки. Уможливлено зберігання і надання користувачам системи мультимедійної інформації (фото читача, зображень обкладинок, анотацій, фрагментів творів, повного тексту видань).
- Повна підтримка нового прикладного ПЗ, офісних пакетів, зокрема програми пакета Microsoft Office забезпечують прямий (без необхідності конвертації або перекодування) і простий експорт інформації з АБІС в Microsoft Word і Microsoft Excel у вигляді різних списків, вихідних форм. Робота зі списками і вихідними формами проста та гнучка завдяки реалізації в системі функції «кошика». У «кошику» можна зберігати списки бібліографічних описів, списки читачів, авторів та все інше, що знайдено у результаті пошуку, можна повернутись до «кошика» у будь-який час. Можливість друкувати списки з «кошиків», робити операції об'єднання для наповнення «кошиків», редагувати, додавати якісь елементи тощо.

- Система автоматично формує списки, вихідні форми, документи обліку, картки бібліографічного опису у форматі, зрозумілому офісним додаткам. При цьому завжди є можливість ручного корегування вихідних форм. Наприклад, перед друком картки можна вручну, за допомогою Microsoft Word, внести зміни, прибрати зайві розділові знаки і т. п.
- Перехід на нову систему без втрати даних.
- Вичерпний стандартний набір функцій і можливостей у базовому пакеті АБІС, який може розширюватися за рахунок додаткових модулів (таких як книгозабезпеченість, друк пластикових карток, швидкий пошук одним рядком та інше). Унікальні модулі: повнотекстовий пошук, електронна бібліотека із захистом від копіювання.
- Система динамічно розвивається. При розробленні системи Absotheque Unicode враховуються побажання користувачів. Це дає змогу активно доопрацьовувати систему, реалізовувати нові потреби та оперативно виправляти недоліки у роботі програми. Поновлення АБІС Absotheque Unicode публікуються регулярно, як мінімум 1 раз на квартал. Процедура оновлення версії займає мінімум часу і проста в освоєнні адміністраторами системи, максимально безпечна і безкоштовна.
- Гнучкість налаштувань системи і можливість доопрацювання системи «під ключ».
- Кваліфіковане навчання роботі в АБІС Absotheque Unicode.

Для нашої бібліотеки була потрібна АБІС Absotheque Unicode на необмежену кількість робочих місць, з модулем ABSOPAC Unicode, модулем друкування пластикових читачьких карток та з модулем «Книгозабезпеченість».

Ми ретельно вивчали досвід наших колег з Російської державної історичної бібліотеки, Латвійської академічної бібліотеки, Бібліотеки Московського гуманітарно-педагогічного університету, Бібліотеки читальні ім. І. С. Тургенева (Москва), Бібліотеки Полтавського університету економіки і торгівлі, які вже стикалися з проблемою переходу на нову АБІС, коли установа має достатньо великий електронний каталог і здійснює автоматизоване обслуговування користувачів [1; 3; 7]. Було розроблено стратегічний план. Ним передбачалося, що перехід на нову АБІС буде поступовим упродовж 3 років. Це пояснювалося не тільки складнощами завдань, а й обмеженим фінансуванням вузівських бібліотек. На 2011 р. було заплановано придбання нових персональних комп'ютерів на робочі місця бібліотекарів, заміну периферійного обладнання на деяких робочих місцях, зокрема, старих світло-діодних сканерів штрих-кодів. Крім того, передбачалися модернізація сервера і придбання для нього ліцензійного системного забезпечення Windows server 2008r2 Standard edition. За сприяння

вченої ради університету більшість із запланованого вдалося реалізувати у визначені терміни або з невеликим запізненням. Завдяки домовленості з ЗАТ «Компанія ЛИБЕАР» бібліотека вже наприкінці 2011 р. отримала АБІС Absotheque Unicode на 12 робочих місць для ознайомлення з системою і навчання персоналу. В свою чергу, бібліотека зобов'язалася не використовувати систему на реальній базі даних. Придбання АБІС Absotheque Unicode у необхідному обсязі планувалось на 2012 р.

Найважливіша робота – безпосередній перехід на Absotheque Unicode – планувалася на 2012 р. На цей час електронний каталог бібліотеки становив 681 тис. назв (918 тис. примірників). Він містив відомості про надходження з 1991 р. і ретровведення літератури, яка була замовлена читачами на науковий абонемент з 1999 р. У бібліотечній мережі 109 персональних комп'ютерів, 25 з них – робочі місця АБІС LiberMedia.

Оскільки ЦНБ – бібліотека вузівська і її робота тісно пов'язана з навчальним процесом, потрібно було запланувати роботи таким чином, щоб у період літніх канікул (липень–серпень) зробити конвертацію бази даних електронного каталога, бази даних читачьких формулярів, підготуватися до обслуговування читачів і запису до бібліотеки першокурсників з 1 вересня. Тільки у період літніх канікул бібліотека має змогу припинити обслуговування читачів та основні технологічні процеси, пов'язані з веденням електронного каталога. Бібліотека прагнула створити якнайменше незручностей читачам – науковцям, викладачам, аспірантам, студентам. Тому було розроблено детальний план робіт на рік.

У першому півріччі готувалися персональні комп'ютери на робочі місця бібліотекарів, встановлювалося програмне забезпечення. Паралельно велися підготовчі роботи на сервері: встановлювалось програмне забезпечення Windows server 2008r2 Standard edition та програмне забезпечення БД Microsoft SQL 2008 Standard edition (на перший час вільна версія, яка обмежує обсяг БД до 4 Гб). Наступний етап – встановлення на сервері АБІС Absotheque у тестовому варіанті. У квітні фахівцям компанії-розробника була передана для пробної конвертації база даних електронного каталога. Після встановлення на сервері відконвертованої бази даних зробили ретельну перевірку результатів. Пробна конвертація дала змогу зайнятися «проблемними місцями», моментами, які потребують особливої уваги при остаточному конвертуванні, щоб не втратити жодного елемента бібліографічних описів у каталозі. Крім того, завчасно було розроблено схему руху електронного замовлення до пунктів зберігання. Це потрібно для подальшої адаптації модуля електронного замовлення ABSOPAC Unicode.

На той момент бібліотека вже придбала АБІС Absotheque Unicode з модулями ABSOPAC Unicode, «Книгозабезпеченість» і модулем друкування пластикових читацьких карток.

Зазначимо, що увесь цей час бібліотека паралельно працювала з АБІС LiberMedia, поповнювала каталог, приймала електронні замовлення, обслуговувала користувачів. З 1 липня 2012 р. всю цю роботу було зупинено на весь літній період. Влітку читачі мали змогу обслуговуватись тільки у читальних залах.

База даних електронного каталогу була передана фахівцям «Компанії ЛИБЕА» для остаточного конвертування. За два місяці було перепрофільовано бібліотечну мережу, на робочих місцях бібліотекарів з'явилася нова техніка, а програмний комплекс АБІС Absotheque Unicode на необмежену кількість робочих місць разом з іншими модулями був встановлений на сервері. Провели також необхідну параметризацію системи. Беручи до уваги особливості ведення електронного каталогу, особливості обслуговування у бібліотеці, а також параметризовані групи користувачів системи (бібліотекарів), надали відповідні права доступу, логіни, паролі.

Процес конвертації тривав 2 тижні, після чого БД електронного каталогу встановили на сервері. Фахівці бібліографічного опису взяли за ретельну перевірку описів на повноту. З цього моменту вони почали активно працювати з Absotheque Unicode, вводити нові описи, поповнюючи електронний каталог. Паралельно, в онлайн-режимі через Skype, разом з фахівцем «Компанії ЛИБЕА» відпрацювали необхідні вихідні форми: бібліографічні картки та інше. Перехід на новий інтерфейс не був пов'язаний з особливими труднощами. Першими, хто оволодів навичками роботи з Absotheque Unicode, були бібліотекарі відділу наукової обробки літератури та комплектування документів.

На початку серпня «Компанія ЛИБЕА» передала на сервер бібліотеки відконвертовану базу даних читачів, яка також була ретельно перевірена. Особлива увага приділялась адекватності переносу тих полів, які у подальшому будуть потрібні для роботи модуля «Книгозабезпеченість». Розпочалася підготовка до обслуговування користувачів. Ми маємо на увазі не тільки процес видачі – повернення літератури в електронному режимі, а й запис нових читачів, використання нового модуля для друкування читацьких пластикових карток безпосередньо з Absotheque Unicode. У ЦНБ пластикові читацькі картки використовуються з 1997 р., але їх друк здійснювався з використанням іншого програмного забезпечення і не був пов'язаний з LiberMedia, тому читацьку картотеку доводилося вести у двох базах даних. Разом з фахівцем «Компанії ЛИБЕА» було розроблено шаблони читацьких карток для різних категорій користу-

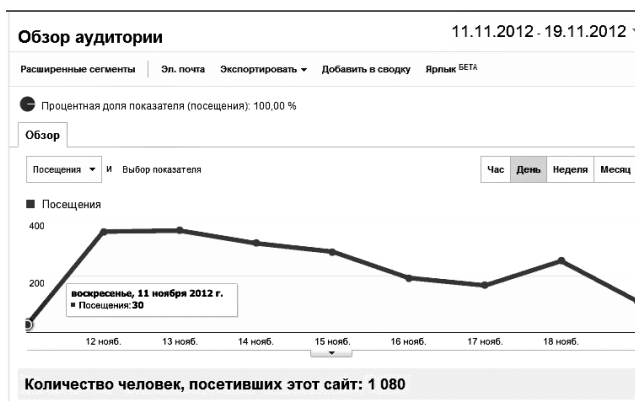
вачів. Вже з 1 вересня у бібліотеці проводився запис нових читачів-першокурсників, друкувалися пластикові читацькі картки, було відновлено автоматизоване обслуговування на абонементі наукової літератури. Розширення бібліотечної мережі дало змогу автоматизувати обслуговування і на навчальному абонементі гуманітарної літератури, де було підготовлено і введено до електронного каталогу весь його фонд. На навчальному абонементі з природничих наук і зараз ще продовжується введення до електронного каталогу примірників фонду.

На початок навчального року у бібліотеці здійснювалися всі основні технологічні процеси, пов'язані з електронним каталогом, крім електронного замовлення, яке приймалося у читачів традиційно у паперовому вигляді. Затримка з електронним замовленням була зумовлена тим, що при упровадженні модуля ABSOPAC Unicode виникли певні труднощі. Справа у тому, що бібліотека має складну систему книгосховищ і чіткі правила видачі літератури читачеві. Окрім центрального 5-поверхового книгосховища є фонд наукового абонементу, який розміщений у двох окремих приміщеннях, є також підсобні книгосховища читальних залів, фонди навчальних абонементів, підсобних кабінетів. Електронне замовлення приймається на літературу з фондів центрального книгосховища і наукового абонементу. Примірники з цих фондів можуть бути видані читачеві на науковому абонементі або в одному з читальних залів за його бажанням. Однак, за правилами видачі, обов'язковий примірник додому читачеві не видається. Це потрібно було врахувати у роботі модуля ABSOPAC Unicode, у його інтерфейсі. Наступним етапом адаптації модуля ABSOPAC Unicode було втілення системи руху електронного замовлення до пункту зберігання примірника. Оскільки система зберігання у бібліотеці складна, вирішили ввести у бібліографічний опис примірника додаткову інформацію про місце його зберігання. Для цього зроблено необхідне корегування всіх записів бази даних електронного каталогу. Це досить великий обсяг роботи, але він значно полегшив роботу модуля ABSOPAC Unicode.

З листопада електронне замовлення запрацювало для читачів у тестовому режимі. За 8 років роботи електронного замовлення LiberMedia читачі настільки звикли до нього, що дуже сумували за ним, коли воно було відсутнє у вересні – жовтні. Але у цьому виявилися позитивні моменти для бібліотеки. Найбільш активні читачі у цей проміжок часу замовляли літературу у залі карткових каталогів за допомогою паперового замовлення. Тому значно активізувалося ретровведення до електронного каталогу, до нього потрапили назви, на які раніше читачі не звертали увагу. Цікавою виявилася статистика, яку надав Google Analytics: перші пошуки в електронно-

му каталозі ABSOPAC Unicode були здійснені 11 листопада о 22 годині (доступ читачеві був наданий з 21 години), незважаючи на те, що це була неділя і не було ніякого попереднього інформування.

На графіку, що поданий нижче, наведена статистика відвідувань електронного каталога у перший тиждень його роботи.

За тиждень електронний каталог ЦНБ працював уже в нормальному режимі. До кінця 2012 р. його відвідали 6390 користувачів з 54 країн світу. Було зроблено 13 672 відвідування, здійснювалось 92 852 перегляди сторінок. Для користувачів ми розробили детальну інструкцію щодо роботи з електронним каталогом ЦНБ, електронним замовленням, електронним читацьким формуляром. Нова програма електронного замовлення ABSOPAC Unicode надає читачеві найширші можливості пошуку, у т. ч. пошуку у «дереві» рубрик, нові можливості у користуванні електронною читацькою карткою, використанні особистої електронної читацької полиці та ін.

У грудні 2012 р. представник «Компанії ЛИБЕАР» адаптувала програму друкування інвентарної книги, врахувавши побажання фахівців нашої бібліотеки щодо вигляду її сторінок.

Тепер ЦНБ планує остаточно ввести в експлуатацію АБІС Absotheque Unicode. Перш за все, йдеться про доведення до робочого стану картотеки книгозабезпечення навчального процесу. Планується придбання ліцензійного програмного забезпечення БД Microsoft SQL 2008 Standard edition, замість вільної версії, яка обмежує обсяг БД, що може вже у цьому році стати перепоною на шляху подальшого розвитку електронного каталога.

У планах бібліотеки на 2013 р. – розширення мережі: встановлення додаткових робочих місць у секторі систематизації літератури, на навчальних абонементів. До початку наступного навчального року плануємо автоматизувати обслуговування на навчальному абонементі з природничих наук. Оскільки

сайт бібліотеки ведеться трьома мовами – українською, російською, англійською – постає завдання локалізації інтерфейсу ABSOPAC Unicode українською мовою. Таке завдання було вирішене для бібліотеки Полтавського університету економіки і торгівлі, однак тут ще є над чим працювати.

У бібліотеці сьогодні усвідомлюють необхідність ведення електронного каталога рідкісних і цінних видань, рукописів. Тим більше, що вирішення цих питань повністю забезпечує АБІС Absotheque Unicode.

Список використаних джерел

1. Киреева Л. А. Внедрение и перспективы развития АИБС Absotheque Unicode в библиотеке МПГУ / Л. А. Киреева // Семинар «Инновации автоматизированных программных продуктов. Новое поколение АИБС», Москва, Россия, 2 июня 2010 г. – Режим доступа : http://libermedia.ru/articles/detail.php?ELEMENT_ID=82

2. Левченко И. Г., Самохвалова О. Ю. Восемь лет с Liber : опыт комплексной автоматизации университетской библиотеки / И. Г. Левченко, О. Ю. Самохвалова // Библиотечный форум Украины. – 2003. – № 2. – С. 25–28.

3. Морозова Н. А. Адаптация АИБС «Absotheque Unicode» к целям и задачам Библиотеки-читальни им. И. С. Тургенева. Возможности администрирования / Н. А. Морозова // Семинар «Инновации автоматизированных программных продуктов. Новое поколение АИБС», Москва, Россия, 2 июня 2010 г. – Режим доступа : http://libermedia.ru/articles/detail.php?ELEMENT_ID=82

4. Рок-н-ролл в библиотеке : блог об автоматизации библиотек, о библиотеках, читателях, о настоящем и будущем / И. Сорокин. – Режим доступа : http://rock-n-roll-v-biblioteke.blogspot.com/2010_01_01_archive.html

5. Самохвалова О. Ю. Комплексная автоматизация библиотеки с использованием библиотечной программы / О. Ю. Самохвалова // Библиотечный форум Украины. – 2005. – № 1 (7). – С. 24–26.

6. Самохвалова О. Ю. Новое в автоматизированном обслуживании читателей ЦНБ Харьковского национального университета имени В.Н. Каразина / О. Ю. Самохвалова // Вісник Одеського національного університету. Том. 13. Випуск 8. Бібліотекознавство, бібліографознавство, книгознавство. – Одеса, 2008. – С. 118–124.

7. Сафканова Н. М. Совершенствование АБИС в Библиотеке-читальне им. И. С. Тургенева : от «LiberMedia» к «Absotheque» / Н. М. Сафканова // Международный семинар «Передовые информационные технологии. Модель современной библиотеки», 9–12 сентября 2008 г., Рига, Латвия. – Режим доступа : http://libermedia.ru/articles/detail.php?ELEMENT_ID=12

8. Сорокин И. В. АБИС Absotheque Unicode : преимущества / И. В. Сорокин // Международный семинар «Передовые информационные технологии. Модель современной библиотеки», 9–12 сентября 2008 г., Рига, Латвия. – Режим доступа : http://libermedia.ru/articles/detail.php?ELEMENT_ID=12